

Marcin Rosiak

Problematyka kontroli osobistej realizowanej przez funkcjonariuszy Służby Więziennej – aspekt prawno-kryminalistyczny

The issue of personal control carried out by Prison Service officers – legal and forensic aspects

Opracowanie ma na celu przedstawienie problematyki czynności oględzin ciała w ramach kontroli osobistej, określonej w art. 18 ust. 1 pkt 3 ustawy o Służbie Więziennej w aspekcie prawno-kryminalistycznym, ukazanie celów oględzin ciała w kontekście regulacji art. 18 ust. 3a pkt 1, 2, 3 i 4 powyższej ustawy, omówienie sposobu ich przeprowadzania i dokumentowania, jak też przedstawienie wybranych zagadnień wykorzystania wyników przedmiotowej czynności kryminalistycznej.

Słowa kluczowe: proces karny, ślad kryminalistyczny, dowód, dokumentowanie, kontrola osobista, zażalenie

The study aims to present the issues of body visual inspection as part of personal control, referred to in Article 18(1)(3) of the Prison Service Act in the legal and forensic aspect, showing the objectives of body inspection in the context of the regulation of Art. 18 sec. 3a, points 1, 2, 3 and 4 of the above Act, discussion of how to conduct and document them, as well as presentation of selected issues the use of the results of the forensic activity in question.

Key words: criminal process, forensic trace, evidence, documentation, personal control, complaint

Wprowadzenie

Przebywanie w warunkach izolacji penitencjarnej, poza istotnym ograniczeniem standardowych relacji ze społeczeństwem, wiąże się także z koniecznością dostosowania się przez osadzonych do realiów instytucji stanowiącej specyficzny instrument społecznej represji. Typowy jest dla niej podział członków na personel i pensjonariuszy. Personel pełni przy tym funkcję regulacyjno-kontrolną, organizując praktycznie każdy aspekt życia pensjonariuszy. W rezultacie wszystkie sprawy życiowe więźniów załatwiane są z wykorzystaniem ściśle określonych trybów i procedur, których skrupulatne przestrzeganie jest niezbędne do właściwego funkcjonowania licznej i zróżnicowanej społeczności umiejscowionej na stosunkowo niewielkiej przestrzeni ograniczonej więziennym murem¹.

Do podstawowych zadań ustawowych funkcjonariuszy Służby Więziennej należą w szczególności ochrona społeczeństwa przed sprawcami przestępstw osadzonymi w zakładach karnych i aresztach śledczych oraz zapewnienie porządku i bezpieczeństwa wewnątrz samych placówek penitencjarnych. W zbiorowościach osób pozbawionych wolności, w których nierzadko występują jednostki agresywne i bezwzględne, zachodzą negatywne zjawiska poniżania jednych pensjonariuszy przez drugich, jak też różne formy stosowania przemocy. Osadzeni stosują bowiem takie metody i kryteria stratyfikacji, jakie znajdują się w zasięgu możliwości wymienionych. Z przyczyn niezależnych od funkcjonariuszy niewykonalne jest całkowite wyeliminowanie występowania takich zjawisk² w bieżącym funkcjonowaniu sektora więziennego, pomimo iż w skrajnych przypadkach, w ich następstwie dochodzić może nawet do pobić, okaleczeń czy zabójstw współwięźniów³.

Prawidłowe funkcjonowanie sektora więziennego nieustannie pozostaje zagrożone różnymi formami przestępczości. Przykładowo zdarza się, że pomimo izolacji osadzeni członkowie zorganizowanych grup przestępczych mają bezpośrednie kontakty i wpływ na tych pozostających

¹ O. Mazur, *Kilka refleksji o estetyce penitencjarnej* [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, R. Krawczyk, D. Wilk (red.), *Piękno kryminalistyki. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Wójcikiewicza*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2023, s. 539.

² J. Błachut, A. Gaberle, K. Krajewski, *Kryminologia*, Arche, Gdańsk 2001, s. 488.

³ Z. Ziemiński, *Elementy socjologii*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 1994

na wolności⁴. Może to być wykorzystane w celu korumpowania lub zastraszania funkcjonariuszy Służby Więziennej, jak również do dostarczania niedozwolonych przedmiotów, w tym narkotyków lub broni do placówek penitencjarnych. Jerzy Jasiński ujął przestępczość jako zjawisko społeczne, które ma swoje źródła, uwarunkowania, dynamikę czy epidemiologię. Wywołuje ona określone reakcje społeczne. Mobilizuje przez to okresowo opinię publiczną i w konsekwencji motywuje organy władzy państwowej do przedsięwzięcia środków ukierunkowanych na ograniczenie jej zasięgu⁵. W związku z powyższym każdego dnia funkcjonariusze działający w granicach przysługujących im uprawnień podejmują m.in. w celu ograniczenia zagrożenia przestępczością w środowisku więziennym, szereg czynności służbowych, w tym o charakterze kontrolnym, w odniesieniu do pomieszczeń, rzeczy, a także osób obecnych na terenie placówek penitencjarnych. Z uwagi na fakt, że pozostają oni uprawnieni do stosowania środków przymusu w warunkach określonego reżimu izolacyjnego⁶, spoczywa na nich szczególny obowiązek przestrzegania przepisów prawa i odpowiedzialność za naruszenie wynikających z nich zasad, w tym zasady praworządności⁷. Zmagania człowieka o poszanowanie jego wolności osobistej i nietykalności cielesnej stanowiły niezwykle skomplikowany i długotrwały proces⁸. Elementem bieżącej aktywności uzbrojonej i umundurowanej formacji, jaką pozostaje Służba Więzienna, podobnie jak wszystkich zmilitaryzowanych instytucji państwowych, powinna więc być także należyta troska o stworzenie, zwłaszcza w szczególnych warunkach izolacji penitencjarnej, ładu zapewniającego godność jednostki⁹.

W myśl regulacji art. 18 ust. 1 pkt 3 ustawy o Służbie Więziennej funkcjonariusze, wykonując czynności służbowe, mają prawo dokonywania

⁴ Z. Rau, *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005, s. 294.

⁵ Podają za: K. Sitkowska, *Pozycja ustrojowa i karnoprocesowa prokuratury w Polsce na tle prawnoporównawczym*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2012, s. 255.

⁶ J. D. Pol, *Spitsbergen i więzienie – „dwa światy” „połączone” izolacją* [w:] J. D. Pol (red.), *Interdyscyplinarnie o człowieku w więzieniu*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, „Elpil”, Warszawa 2022, s. 186.

⁷ D. Romański, *Idea Unii Europejskiej a zasada praworządności* [w:] W. Pływaczewski, G. Kędzierska, P. Bogdalski (red.), *Unia Europejska – Wyzwanie dla polskiej Policji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2003, s. 386.

⁸ K. Sójka-Zielińska, *Drogi i bezdroża prawa*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2000, s. 138.

⁹ H. Olszewski, M. Zmierzak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, ABEDIK, Poznań 1994. 384.

kontroli osobistej osób ubiegających się o wstęp oraz opuszczających teren jednostek organizacyjnych, a nawet innych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych wchodzących oraz wychodzących z tych jednostek¹⁰. Kontrola osobista może przybierać różne formy. Może ona polegać na oględzinach ciała, sprawdzeniu jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów, a także, w szczególnie uzasadnionych przypadkach, miejsc intymnych. Wskazuje to, że zakres ingerencji kontrolujących w sferę dóbr korzystających z ochrony prawnej jest znaczny.

Takie ustawowe ujęcie czynności kontrolnych skłania do ich omówienia nie tylko w kontekście prawnym, penitencjarnym, ale też medyczo-sądowym i kryminalistycznym. Współczesna kryminalistyka definiowana jest jako praktyczna nauka opracowująca zasady sprawnego działania, stosowania taktycznych i technicznych metod śledczych oraz badawczych, wykorzystywanych w celu ujawniania i zabezpieczania faktów posiadających znaczenie wykrywcze i dowodowe oraz w celu zapobiegania ujawnionemu zjawiskom społecznym¹¹. Analizowane działania kontrolne w ujęciu kryminalistycznym stanowią formę oględzin ciała osoby żyjącej oraz wykraczają poza realizację klasycznych zadań ochronnych i prewencyjnych. Ich rezultaty mogą bowiem stanowić źródło pierwszych informacji o zachowaniu bądź zachowaniach mogących wyczerpywać znamiona przestępstw.

Oględziny takie stanowią zmysłowe zapoznanie się z ciałem człowieka w celu ujawnienia cech charakterystycznych z punktu widzenia przedmiotu procesu lub wykrycia innego źródła bądź też środka dowodowego¹². Nie muszą być tylko wzrokowym poznaniem wycinka rzeczywistości. W tym celu mogą zostać wykorzystane także inne zmysły, tj. słuch, węch czy dotyk¹³.

Przedmiotem omawianych oględzin jest osoba, czyli ciało żywego człowieka mogące stanowić nośnik różnorodnych śladów¹⁴. Przykład takiego śladu kryminalistycznego może natomiast stanowić niewielka porcja

¹⁰ Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej, (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1683).

¹¹ Podaję za: D. Semków, M. Goc, *Nowoczesny proces dydaktyczny warunkiem prawidłowego wykorzystania kryminalistyki w postępowaniu procesowym* [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka (red.), *Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021, s. 382.

¹² T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003, s. 499.

¹³ A. Marek, S. Waltoś, *Podstawy prawa i procesu karnego*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1999, s. 218.

¹⁴ M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009, s. 422–423.

środka odurzającego ukryta we włosach osoby kontrolowanej czy też ślad powstały w wyniku urazu¹⁵. Zwraca przy tym uwagę, że uraz stanowi pojęcie dynamiczne. Polega na działaniu różnych szkodliwych czynników na ciało człowieka. Przedmiotowe czynniki gwałtownie naruszają ludzki ustrój. Działają przez to niszcząco na jego całość anatomiczną bądź porażająco na jego czynności¹⁶. Obecność tego rodzaju śladów na ciele osoby pozbawionej wolności może świadczyć o tym, iż poddany oględzinom pensjonariusz mógł paść ofiarą przemocy, przykładowo pobicia.

Nie należy przy tym tracić z pola widzenia, że czynniki szkodliwe, które mogą stanowić przyczynę urazów, są bardzo liczne. Wszystko, co tworzy środowisko człowieka, może stać się w określonych warunkach i okolicznościach takim czynnikiem. Nigdy więc nie wiemy, które ślady przydadzą się w procesie dowodzenia. Taki ślad określany jako dowód *a priori* może nim nie być *a posteriori*¹⁷.

Nabycie podstaw wiedzy kryminalistycznej przez funkcjonariuszy Służby Więziennej, w tym w przedmiocie sposobu realizacji i dokumentowania oględzin osoby, może przyczynić się do zapewnienia należytej skuteczności wykonywanych przez nich czynności służbowych, zarówno w aspekcie ochronnym oraz porządkowym, ale też prawnokryminalistycznym. Nie należą bowiem do odosobnionych sytuacje, gdy ubiegający się o wstęp na teren jednostki próbują wnieść nielegalnie posiadane przedmioty i substancje czy też gdy osoby pozbawione wolności, niezwłocznie po umieszczeniu ich w placówkach penitencjarnych, przystępują do czyszczenia powierzchni swojego ciała, wskutek czego dochodzi do kontaminacji lub zupełnego zatarcia nieujawnionych wcześniej na nim śladów, przykładowo powystrzałowych¹⁸ bądź DNA.

W omawianym aspekcie kryminalistyka zazębia się niewątpliwie z zagadnieniami sądowo-lekarskimi i to nie tylko na gruncie teoretycznym, ale także praktycznym. Skuteczna realizacja i rzetelne dokumentowanie

¹⁵ E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny w świetle zasady prawdy materialnej* [w:] A. Bulsiewicz, A. Marek, V. Kwiatkowska-Darul (red.), *Doctrina multiplex veritas una. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, s. 181. W. Gutkunst, *Kryminalistyka. Zarys systematycznego wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 103.

¹⁶ B. Popielski, *Nauka o uszkodzeniach ciała* [w:] B. Popielski, J. Kobiela (red.), *Medycyna Sądowa*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1972, s. 177.

¹⁷ V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, *Oględziny miejsca. Teoria i praktyka*, Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz & Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2011, s. 53–54.

¹⁸ B. Hołyst, *Kryminalistyka*, LexisNexis Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010, s. 561.

przebiegu kontroli nie będzie możliwe bez znajomości zakresu i metod pracy przedstawicieli obydwu tych dziedzin wiedzy. Znajomość podstaw kryminalistyki i medycyny sądowej zapewni właściwy przebieg czynności kontrolnych, jak też zapobiegnie ewentualnemu zatarciu szczegółów, które mogą się okazać istotne z punktu widzenia zainicjowania oraz dalszego toku procesu karnego. Bliskie pokrewieństwo oraz współdziałanie kryminalistyki z medycyną sądową przynosi z reguły korzystne rezultaty¹⁹ w zakresie prawidłowego odtwarzania stanu faktycznego na gruncie kar-noprocesowym.

Obraz danego faktu kształtowany jest przez ten fakt oraz poprzez uwarunkowania przebiegu jego rekonstruowania²⁰. Poprawne ujawnienie i wstępne zabezpieczenie śladów kryminalistycznych podczas oględzin wykonywanych przez funkcjonariuszy dysponujących niezbędnymi wiadomościami o celu czynności, regułach ich realizacji, zasadach utrwalania ich przebiegu oraz o możliwości wykorzystania ich rezultatów, umożliwia dalszą weryfikację wyników oraz późniejsze ich wykorzystanie przez organy ścigania i wymiaru sprawiedliwości w ramach realizowanych przez państwo funkcji ścigania przestępstw, a następnie wymierzenia i wykonania sankcji sprawcom²¹, jak również przez organy postępowania wykonawczego w ramach realizowanych przez nie funkcji, w tym ochronnej. Skutkują one bowiem nie tylko przyspieszeniem wykrycia czynów zabronionych, tj. przestępstw, wykroczeń czy deliktów dyscyplinarnych, ale też dostarczają niezbędnych dowodów ich popełnienia. W konsekwencji pozwalają sprawnie i bez jakichkolwiek wątpliwości ze strony organu orzekającego o winie doprowadzić do skazania²² za popełnienie danego czynu zabronionego bądź podjęcia innej formy reakcji przewidzianej określoną procedurą.

¹⁹ T. Marcinkowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993, s. 24.

²⁰ D. Wysocki, *Opinia biegłego. Czym jest, czym być (nie) powinna?* [w:] B. Lewandowski (red.), *Pozycja biegłego w polskim systemie prawnym*, Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, Drukarnia Know-How, Warszawa 2016, s. 13.

²¹ S. Wronkowska, Z. Ziemiński, *Zarys teorii prawa*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 2001, s. 193.

²² L. Książczak, L. Stępka, *Znaczenie oględzin miejsca zdarzenia z użyciem broni palnej* [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka, *Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021, s. 209.

Zasady realizacji oględzin ciała

Placówki penitencjarne określa się jako instytucje totalne. Sprawują one bowiem nieustannie kontrolę nad osobami pozbawionymi wolności. Muszą się one poddać władzy personelu więziennego pod groźbą sankcji dyscyplinarnych bądź zastosowania środków przymusu bezpośredniego. Narzucony reżim prawny, w tym regulamin i porządek wewnętrzny, wyznaczają stały rytm życia osadzonych²³.

W myśl § 9 Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku, wydanego na podstawie delegacji zawartej w art. 18 ust. 7 ustawy o Służbie Więziennej, w razie podejrzenia, że osoba kontrolowana posiada przedmioty niedozwolone, bramowy wzywa ją do poddania się kontroli, która może obejmować oględziny ciała.

Podstawę do powzięcia podejrzenia i wytypowania określonych osób do kontroli mogą stanowić pochodzące od nich komunikaty niewerbalne, gesty czy mimika. Skuteczność wstępnej fazy czynności kontrolnych jest więc zależna nie tylko od jakości oraz stopnia znajomości przez funkcjonariuszy obowiązujących w tym obszarze regulacji prawnych, ale też od poziomu ich wyszkolenia taktyczno-kryminalistycznego, jak również od umiejętności psycholingwistycznych, w tym m.in. z zakresu kinezytyki zajmującej się badaniem pozycji ciała, postawy oraz gestów człowieka. Obejmuje ona wiele zróżnicowanych komunikatów przekazywanych za pośrednictwem gestów oraz ruchów związanych ze zmianami w sylwetce lub pozycji ciała. Szczególnie istotną rolę w komunikacji niewerbalnej, w tym w warunkach więziennych, odgrywają gesty, zwłaszcza te określane emblematami. Są to ruchy, które mogą zastępować wyrażenia językowe. Pełnią one często podobną funkcję co słowa lub stwierdzenia i mogą je zastępować. Emblematy są silnie osadzone w danej kulturze. Co oznacza, że nie są powszechnie stosowane i rozumiane przez ludzi, lecz że posługuje się nimi tylko pewna grupa osób. Umiejętności ich dekodowania nabywa się w taki sam sposób, jak ucząc się języka. Używanie ich przebiega natomiast tak samo, przykładowo intencjonalnie, jak słowami. Są przez to zaliczane do komunikatów niewerbalnych.²⁴

²³ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006, s. 597.

²⁴ E. Kozak, *Komunikacja werbalna i niewerbalna w porozumiewaniu się międzykulturowym*, Kultura i Edukacja 2005, nr 4, s. 53.

Ponadto, już uważna obserwacja samych ruchów głowy członków więziennej społeczności pozwoli na odebranie wielu sygnałów z zakresu mowy ciała. Uniesiona wysoko głowa wyraża bowiem pewność siebie. Trzymanie głowy w ten sposób jest charakterystyczne dla osób posiadających wysoką samoocенę. Zwraca przy tym jednak uwagę fakt, że lekko uniesiona głowa i wysunięta broda zniechęca do wchodzenia w bliższe relacje. Korzystniejsze w odbiorze jest trzymanie głowy na neutralnej wysokości, co ułatwia nawiązywanie kontaktu wzrokowego z innymi osobami. Z kolei głowa spuszczone ku dołowi robi negatywne wrażenie. Zdradza przy tym niechęć do kontaktów międzyludzkich. Może przy tym świadczyć, że osoby trzymające głowę w ten sposób uciekają przed czymś, udają, że nie dostrzegają jakiegoś problemu, zamierzają coś ukryć²⁵.

Nie należy przy tym tracić z pola widzenia, że tak jak funkcjonariusze uzyskują informację o osobach kontrolowanych, w szczególności analizując ich gesty, tak i objęte kontrolą osoby uzyskują informacje o nich, m.in. wskutek bezpośredniej obserwacji odruchów, gestów czy mimiki kontrolujących. Dlatego tak duże znaczenie posiada nabycie umiejętności ich właściwego odczytywania, jak też panowania nad własnymi emocjami i mową ciała²⁶.

Po wezwaniu wytypowanej osoby do poddania się kontroli funkcjonariusz przystępuje do jej realizacji. W dalszym toku czynności dokonuje manualnego sprawdzenia odzieży i ubrania osoby kontrolowanej. Przegląda także zawartość jej bagaży oraz innych przedmiotów, które ona posiada. W przypadku niewykrycia przedmiotów niedozwolonych w wyniku podjętych czynności kontrolnych oraz utrzymania się podejrzenia, że osoba kontrolowana takie przedmioty posiada, bramowy wzywa daną osobę do poddania się kontroli osobistej. Nie zezwala przy tym na wstęp na teren jednostki organizacyjnej takiej osobie, która nie wyraża zgody na poddanie się czynnościom kontrolnym²⁷. Zwraca przy tym uwagę zastosowanie przy konstruowaniu przepisu rozporządzenia wykonawczego określenia „przedmioty niedozwolone”, których znaczenie w literaturze, jak i w orzecznictwie uznaje się za szersze niż pojęcie „narzędzi”, które

²⁵ M. Maj-Osytek, *Komunikacja niewerbalna. Autoprezentacja. Relacje. Mowa ciała*, Samo Sedno. Edgard, Warszawa 2014, s. 22–23.

²⁶ W. Wołowik, *Język ciała. Pomoc dla pracowników organów ochrony, prawa i porządku*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1998, s. 9.

²⁷ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku, (Dz.U. z 2023 r. poz. 1522).

stanowią przedmioty przeznaczone do wykonywania ściśle określonej pracy²⁸.

Przedmiotem oględzin osoby w ramach kontroli osobistej jest powierzchnia ciała człowieka. Kryminalistyka nie wyróżnia przy tym jakichś specyficznych metod oględzin ciała. Zwykle jest to zmysłowe poznanie wzrokowe, a niekiedy również dotykowe²⁹.

Prawidłowe przeprowadzenie oględzin ciała oraz udokumentowanie tej czynności nie będzie możliwe bez znajomości chociażby podstawowych informacji o budowie anatomicznej oraz funkcjonowaniu organizmu człowieka oraz stosowanej w tym obszarze terminologii.

Niezależnie od chwilowej pozycji, przy opisywaniu zmian na ciele, zawsze uwzględnia się pozycję stojącą z rękoma skierowanymi stroną dłoniową do przodu. Wykorzystuje się w tym celu szereg płaszczyzn i linii przeprowadzonych przez ciało stałymi punktami i okolicami ciała. Przez główną oś ciała biegnie płaszczyzna pośrodkowa, inaczej strzałkowa. Dzieli ona ciało na połowy lewą i prawą. Płaszczyzna przednia, tj. czołowa, biegnie równoległe do czoła. Płaszczyzna tylna, grzbietowa, równoległe przylega do potylicy. Natomiast płaszczyzna pozioma przebiega prostopadle do poprzednich. Na kończynach części znajdujące się bliżej tułowia określa się jako bliższe, proksymalne. Z kolei te leżące bliżej palców, bardziej obwodowo określa się jako dalsze, dystalne. Pionowe linie biegnące symetrycznie przez poszczególne punkty tułowia stanowią pomocnicze wskaźniki lokalizacyjne³⁰. Od przodu przebiega linia środkowa, wiodąca przez mostek i pępek. Linia przymostkowa przebiega w połowie odległości między linią środkową a sutkową, poprowadzoną przez brodawki sutkowe. Dalej biegną linie pachowe przednia i tylna, prowadzone wzdłuż przedniego i tylnego fałdu pachowego. Na tylnej powierzchni tułowia znajduje się linia łopatkowa, biegnącą przez dolny kąt łopatki, jak też linia środkowa wzdłuż wyrostków ościstych kręgosłupa³¹.

Wśród istotnych z punktu widzenia prawidłowości oględzinowania i protokolowania przebiegu czynności, części i okolic ciała wyróżnia się:

²⁸ M. Kończal, „*Inny podobnie niebezpieczny przedmiot*” w rozumieniu przepisów części szczególnej kodeksu karnego [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępka (red.), *Broń – problematyka prawna i kryminalistyczna*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013, s. 137.

²⁹ T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005, s. 130.

³⁰ A. Jakliński, Z. Marek, *Medycyna sądowa dla prawników*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Zakamycze 1999, s. 23.

³¹ *Ibidem*, s. 24.

głowę, twarz, szyję, barki, kończynę górną, rękę, kończynę dolną, okolice skokową, ramię, klatkę piersiową, łokieć, brzuch, przedramię, udo, kolano, stopę, potylicę, kark, bark, grzbiet, biodro, pośladek, dół podkolanowy, łydkę, piętę³². Okolice na głowie i na szyi dzieli się natomiast na: czołową, skroniową, potyliczną, oczodołową bródkową, policzkowo-jarzmową, szyjną, podżuchwową i szyjną, mięśnia sutkowo-obojęczykowo-mostkowego, doły nadobjęczykowe, mostkową i obojęczyków, podobjęczykową oraz barkową³³. W odniesieniu do okolic tułowia i kończyn od przodu, to wyróżnia się: czołowo-twarzową, sutkową, nadbrzusze, śródbrzusze, podbrzusze, okolice łonową, przyśrodkową powierzchnię kończyny górnej, garstkowo-dłoniową, udową przednią, kolanową, goleniową, jak również grzbietu stopy³⁴. Wreszcie okolice tułowia i kończyn od tyłu, to: potyliczna, karkowa, nadłopatkowa, łopatkowa, grzbietowa, lędźwiowa, pośladkowa, łokciowa, dół podkolanowy, łydka, ścięgno Achillesa i pięta, a także podeszwa³⁵.

Zgodnie z ogólnie przyjętymi regułami, oględziny ciała prowadzi się od góry ku dołowi oraz od przodu ku tyłowi. Wszystkie dostrzeżone w toku czynności ślady powinny zostać opisane, przy uwzględnieniu ich lokalizacji w odniesieniu do stałych punktów anatomicznych na ciele³⁶.

Oględziny te mogą mieć charakter oględzin powierzchownych i niekrępujących. Mogą być też jednak bardziej szczegółowe i wkraczać w sferę nietykalności osoby³⁷. Normalna ludzka postawa zakłada w tak niekomfortowych z punktu widzenia intymności sytuacjach współczucie wobec swego cierpienia i losu drugiego człowieka³⁸, pozostającego przy tym podmiotem, a nie pozbawionym atrybutów człowieczeństwa przedmiotem tego szczególnego procedowania³⁹. Czynności kontrolne wykonuje się więc przy uwzględnieniu zasady umiaru, w sposób możliwie najmniej naruszający dobra osobiste osoby, wobec której zostały podjęte. Reguły te posiadają fundamentalne znaczenie dla prawidłowej realizacji

³² Ibidem, s. 25.

³³ Ibidem, s. 25.

³⁴ Ibidem, s. 26.

³⁵ Ibidem, s. 26.

³⁶ D. Wilk D. (red.), *Kryminalistyka. Przewodnik*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2013, s. 116.

³⁷ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2001, s. 383.

³⁸ B. Janiszewski, *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary* [w:] B. Janiszewski (red.), *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004, s. 86.

³⁹ W. Rozwadowski, *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 1992, s. 87.

czynności kontrolnych. Z kolei ich naruszenie łatwo może przerodzić się w fizyczną i psychiczną torturę odarcia z ubrań⁴⁰, znaną już z relacji procesu wszechczasów Jezusa⁴¹, czy też upokorzenia nagiej osoby⁴², w tym przez osobę płci przeciwnej⁴³.

Pomimo wyraźnego nakazu przeprowadzania oględzin ciała z zachowaniem umiaru polska praktyka penitencjarna nie jest wolna od naruszeń przedmiotowej zasady. Realizację czynności kontrolnych w sposób gwałtowny, a także popchnięcia czy kopnięcia więźniów stwierdzono podczas wizytacji przeprowadzonej przez członków delegacji Europejskiego Komitetu Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu albo Karaniu w Zakładzie Karnym w Przemyślu, w 2000 roku. Głównie młodociani więźniowie zarzucali, że byli w ten sposób maltretowani przez personel więzienny⁴⁴, niweczący w ten sposób dotychczasowe osiągnięcia humanitarystów⁴⁵ w obszarze funkcjonowania szeroko rozumianego aparatu wymiaru sprawiedliwości.

W celu właściwego zagwarantowania konstytucyjnych praw i wolności kontrolowanego przyjęto w praktyce, że oględzin ciała dokonuje co najmniej dwóch funkcjonariuszy tej samej płci co osoba kontrolowana. Pozwala to również uniknąć zdarzających się niekiedy w praktyce oskarżeń o rzekome dopuszczenie się przez kontrolujących czynów lubieżnych wobec kontrolowanych⁴⁶.

Ze względów gwarancyjnych przeprowadza się je w odrębnym pomieszczeniu, niedostępnym w czasie wykonywania czynności dla osób postronnych. Nadto, podczas sprawdzenia miejsc intymnych osoba kontrolowana powinna być częściowo ubrana. Takie rozwiązania stanowią kolejne instrumenty prawne ukierunkowane na zapewnienie ochrony

⁴⁰ M. Kerrigan, *Dzieje tortur od starożytności do dziś*, Bellona S.A., Warszawa 2010–2013, s. 168.

⁴¹ P. Świącicka, *Proces Jezusa w świetle prawa rzymskiego*. Studium prawnohistoryczne, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012, s. 277.

⁴² Ewangelia według Świętego Mateusza 27, 27-29, Biblia Tysiąclecia, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 1177.

⁴³ G. Mika, P. Pleskot, Szucha 25. *Pierwsze ministerstwo wolnej Polski*, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej, Warszawa 2022, s. 161.

⁴⁴ M. Nielączna, *Europejski Komitet Zapobiegania Torturom. Między kontrolą a standaryzacją*, Zakład Graficzny UW, Warszawa 2010, s. 327.

⁴⁵ E. Borkowska-Bagieńska, B. Lesiński, *Historia Prawa Sądowego. Zarys wykładu*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 2000, s. 257.

⁴⁶ J. Widacki (red.), *Kryminalistyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002, s. 119.

przyrodzonej i niezbywalnej godności człowieka⁴⁷ przed ryzykiem naruszenia jej w trakcie kontroli osobistej.

Niezwykle ważne pozostaje, by funkcjonariuszom kontrolującym zawsze towarzyszyła świadomość istnienia potężnego systemu źródeł prawa, zarówno międzynarodowego, jak też krajowego, stanowiącego ugruntowaną zapórę przed ewentualnymi nadużyciami w zakresie legalnego realizowania czynności kontrolnych oraz stosowania metod kryminalistycznych, także w sektorze więziennictwa. Poważne niedostatki występujące w sferze świadomości prawnej zarówno rządzących, jak też rządzonych spowodowały konieczność szerokiego rozbudowania gwarancji o charakterze formalnym⁴⁸.

W świetle regulacji art. 1 Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka wszyscy ludzie rodzą się wolni i równi pod względem swej godności oraz swoich praw. Pozostają obdarzeni rozumem i sumieniem oraz powinni postępować wobec innych w duchu braterstwa⁴⁹. Wśród praw obywatelskich i politycznych Deklaracja wymienia m.in. zakaz niewolnictwa, torturowania, karania lub traktowania w sposób niehumanitarny bądź poniżający⁵⁰. Natomiast w myśl art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka nikt nie może zostać poddany torturom ani niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu⁵¹.

Pojęcie tortur zostało zdefiniowane w art. 1 Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania. Przyjęto, że oznacza ono „każde działanie, którym jakiegokolwiek osobie umyślnie zadaje się ostry ból lub cierpienie, fizyczne bądź psychiczne, w celu uzyskania od niej lub od osoby trzeciej informacji lub wyznania, w celu ukarania jej za czyn popełniony przez nią lub osobę trzecią albo o którego dokonanie jest ona podejrzana, a także w celu zastraszenia lub wywarcia nacisku na nią lub trzecią osobę albo w jakimkolwiek innym celu wynikającym z wszelkiej formy dyskryminacji, gdy taki ból lub cierpienie powodowane są przez funkcjonariusza

⁴⁷ B. Gacka, *Personalizm europejski*, Wydawnictwo Stowarzyszenie EkosystEM – Dziedzictwo Natury, Warszawa 2014, s. 9.

⁴⁸ W. Skrzydło (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Wydawnictwo MORPOL, Lublin 1999, s. 186.

⁴⁹ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją 217/III A, w dniu 10 grudnia 1948 roku w Paryżu https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf.

⁵⁰ R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Wydawnictwa Prawnicze PWN Sp. z o.o., Warszawa 1997, s. 273.

⁵¹ Europejska Konwencja Praw Człowieka, (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930610284/T/D19930284L.pdf>.

państwowego lub inną osobę występującą w charakterze urzędowym lub z ich polecenia albo za wyraźną lub milczącą zgodą. Określenie to nie obejmuje bólu lub cierpienia wynikających jedynie ze zgodnych z prawem sankcji, nieodłącznie związanych z tymi sankcjami lub wywołanych przez nie przypadkowo”⁵². Również Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej w art. 41 ust 5 wprowadziła nakaz stosowania właściwych standardów postępowania wobec osób pozbawionych wolności⁵³. W świetle przytoczonego przepisu, każda taka osoba powinna być traktowana w sposób humanitarny⁵⁴.

Dokonywanie oględzin powinno odbywać się z zachowaniem zasad wypracowanych przez kryminalistykę. Ich zastosowanie nie tylko usprawnia realizację czynności, ale też zapewnia prawną ochronę ujawnionych śladów kryminalistycznych. Zasada aktywności nakazuje czynne zachowanie się, wykazanie sprawności organizacyjnej oraz właściwej koncentracji uwagi po stronie prowadzącego oględziny. Z kolei zasada ekonomiczności przemawia za koniecznością oszczędnego stosowania środków oraz racjonalnego gospodarowania siłami podczas oględzin. W myśl zasady indywidualności do każdych oględzin należy pochodzić w sposób jednostkowy, przez wzgląd na indywidualne cechy oględzinywanego obiektu. Stosownie do zasady jednoosobowego kierownictwa wszystkie czynności w ramach oględzin wykonuje jedna osoba. Zgodnie z zasadą obiektywności oględziny należy przeprowadzać bezstronnie, bez apriorycznego nastawienia i uprzedzenia do uczestnika czynności. Według zasady pisemności, przebieg oględzin musi zostać spisany. Jak wynika z zasady planowości wszystkie podejmowane czynności powinny być zaplanowane. Zasada szybkości przewiduje, że oględziny należy przeprowadzać niezwłocznie. Natomiast w świetle zasady tajności wyniki oględzin są niejawnne, niepodawane do publicznej wiadomości. Istotne znaczenie posiada zasada wielokierunkowości, która wskazuje, że wszystkie działania podczas oględzin powinny być prowadzone wielokierunkowo.

⁵² Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, (Dz.U. 1989 nr 63 poz. 378), https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WD_U19890630378, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/konwencja-w-sprawie-zakazu-stosowania-tortur-oraz-innego-okrutnego-nieludzkiego-lub-ponizajacego-ego-traktowania-albo-karana>.

⁵³ P. Wiliński, *Proces karny w świetle konstytucji*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2011, s. 195.

⁵⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r., (tekst jedn. Dz. U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) [w:] A. Rost. (wybór), *Prawo konstytucyjne. Materiały źródłowe dla studentów*, ARP „Promocja 21”, Poznań 1999.

Oznacza to uniwersalizm badań i poszukiwań oraz konieczność uwzględnienia wszystkich informacji powziętych w ramach czynności⁵⁵.

W celu zapewnienia rzeczywistego i należytego stosowania rozwiązań o charakterze gwarancyjnym w bieżącej praktyce funkcjonowania Służby Więziennej, wprowadzono do porządku prawnego mechanizm kontroli sądowej w przedmiotowym obszarze.

W związku z powyższym, osobom niebędącym funkcjonariuszami i pracownikami przysługuje prawo do wniesienia zażalenia na sposób prowadzenia tych czynności. Rozpoznanie przedmiotowego środka zaskarżenia należy do właściwego miejscowo sądu rejonowego. Termin do jego wniesienia wynosi natomiast siedem dni od dnia przeprowadzenia czynności kontrolnych, o czym każdorazowo poucza się kontrolowanego.

Zasady dokumentowania oględzin

Z kontroli osobistej sporządza się protokół. Jego wartość dowodowa pozostaje uzależniona od zachowania umownie przyjętych wymogów w zakresie formy i treści⁵⁶. W postępowaniu dowodowym dopuszczalne jest przeprowadzanie wszelkich czynności dowodowych, za wyjątkiem tych objętych wyraźnym zakazem ich przeprowadzenia⁵⁷.

Funkcjonariusz przeprowadzający kontrolę uwzględnia w tym dokumencie podstawę prawną przeprowadzenia kontroli, służbowe dane identyfikacyjne funkcjonariuszy kontrolujących, datę i godzinę jej rozpoczęcia i zakończenia, przyczynę przeprowadzenia kontroli, dane osoby kontrolowanej obejmujące jej nazwisko, imię, serię i numer dokumentu tożsamości, a nadto wyniki kontroli, podjęte czynności, informację dotyczącą wyrażenia zgody na poddanie się kontroli potwierdzoną podpisem, albo w przypadku odmowy podpisu, informację funkcjonariuszy o przyczynach braku podpisu lub niewyrażenia zgody na kontrolę, pouczenie o prawie do wniesienia zażalenia na sposób przeprowadzenia kontroli, jak też

⁵⁵ G. Kędzierska, M. Betlejewski, *Oględziny* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna*. Tom I, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002, s. 87-91.

⁵⁶ G. Kędzierska, *Prawna i kryminalistyczna wartość protokołu oględzin miejsca* [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz (red.), *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla kryminalistyki*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2004, s. 189.

⁵⁷ J. Skorupka, *Paradygmat współczesnego polskiego procesu karnego – próba ujęcia* [w:] J. Skorupka (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesor Zofii Świdry*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2009, s. 18.

podpisy funkcjonariuszy dokonujących czynności kontrolnych. Protokół stanowi konstatację aktualnej sytuacji. Należy więc unikać zamieszczania w nim domysłów jako wniosków na temat ewentualnych zdarzeń⁵⁸. Ujawniający i zabezpieczający ślady kryminalistyczne w żadnym zakresie nie może wdawać się, w trakcie wykonywanych czynności służbowych, w ocenę ich kryminalistycznej przydatności. Może ona bowiem zostać określona dopiero w toku dalszego procedowania, jak też w drodze dalszych analiz kryminalistycznych bądź medyczno-sądowych. Zwraca przy tym uwagę fakt, że korzystniejszym z punktu widzenia dalszego toku procesu pozostaje zabezpieczenie większej ilości śladów, aniżeli zbyt małej. Wskazuje to, że prawidłowe przeprowadzenie i udokumentowanie oględzin ciała wymaga odpowiedniego doświadczenia i wysiłku intelektualnego⁵⁹.

W świetle wyników badań przeprowadzonych przy udziale funkcjonariuszy Służby Więziennej w przedmiocie jakości kontroli w warunkach izolacji penitencjarnej ustalono, że jest ona prowadzona w sposób poprawny. Respondenci wskazali przy tym na różne możliwości „przechowywania” niedozwolonych rzeczy. Jak wynika z powyższych badań, próby wniesienia takich przedmiotów na teren jednostek penitencjarnych podejmują również osoby odwiedzające osadzonych. Wśród rzeczy i substancji, które usiłowano przekazać osadzonym najczęściej wskazywano na alkohol, narkotyki, metaboliki oraz na telefony komórkowe. Nie należą przy tym do odosobnionych próby ukrycia przed funkcjonariuszami dokonującymi oględzin ciała takich przedmiotów niebezpiecznych, jak zyletki, niewielkie noże czy szpikulce.

Wykorzystanie rezultatów oględzin ciała

Wyniki oględzin, zwłaszcza w sytuacji gdy podczas kontroli osobistej dojdzie do ujawnienia skutków obrażeń ciała bądź śladów walki, obrony lub użycia przemocy⁶⁰, mogą następnie podlegać wykorzystaniu m.in. na gruncie postępowania dyscyplinarnego czy też procesu karnego. W doktrynie ukształtował się przy tym pogląd, że każdy środek dowodowy

⁵⁸ G. Kędzierska, M. Betlejewski, *Oględziny* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna*. Tom I, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002, s. 90.

⁵⁹ J. Markiewicz, *Dowody rzeczowe. Materiały do badań* [w:] J. Markiewicz (red.), *Ekspertyza sądowa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1981, s. 14.

⁶⁰ A. Jakliński, Z. Marek, *op.cit.*, s. 184.

oraz oparte na nim ustalenia faktyczne, nawet przy dochowaniu możliwie najwyższej staranności, nie gwarantują zupełnej pewności poznania faktów w procesie. Środki dowodowe nie noszą bowiem cech matematycznej pewności. W związku z powyższym na ich podstawie organ postępowania poznaje jedynie prawdopodobny przebieg danego zdarzenia, a nie obiektywnie pewny⁶¹.

Niewątpliwie są one jednym z narzędzi prawno-kryminalistycznych stwarzających możliwość wykrycia sprawcy przestępstwa i udowodnienia mu winy. W rezultacie oględzin ciała osób poddawanych kontroli osobistej, obok ujawnienia przedmiotów niebezpiecznych i takich, których posiadanie jest zabronione, może dojść do stwierdzenia obecności na ciele kontrolowanego śladów kryminalistycznych związanych z czynem mogącym stanowić przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu, przykładowo doznanych wskutek udziału w bójce czy pobiciu. Koniecznym jest więc właściwe przeszkolenie funkcjonariuszy do przeprowadzenia czynności w taki sposób, by mogli właściwie i efektywnie realizować obowiązki kontrolne, koncentrując uwagę także na tym, by w sytuacji ujawnienia śladów mogących wykazywać związek z przestępstwem dysponowali umiejętnościami zapobiegania ich utracie lub zniekształceniu do chwili procesowego zabezpieczenia, przykładowo ustalenia stopnia, typu i rozłożenia obrażeń ciała, przez organ procesowy⁶².

Zakończenie

Kontrola osobista realizowana na podstawie art. 18 ust. 1 pkt 3 oraz art. 18 ust. 3a pkt 1, 2, 3 i 4 ustawy o Służbie Więziennej obejmuje m.in. oględziny ciała, sprawdzenie jamy ustnej, nosa, uszu oraz włosów, a także miejsc intymnych, które w ujęciu kryminalistycznym stanowią oględziny osoby żyjącej.

Uznać trzeba, że funkcjonariusze Służby Więziennej realizujący czynności kontrolne podejmują działania na etapie mogącym poprzedzać formalne wszczęcie postępowania karnego. Jako niezwykle ważny element

⁶¹ T. Stępień, *Rola świadka w prawie karnym*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2012, s. 115.

⁶² W. Gutekunst, *Kryminalistyka. Zarys systematycznego wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965, s. 103.

systemu wymiaru sprawiedliwości⁶³ potrzebują w omawianym obszarze edukacji kryminalistycznej⁶⁴, medyczo-sądowej czy prawno-karnej. System ten stanowi zbiór elementów oraz zachodzących między nimi relacji i sprzężeń, tworzących zdolną do funkcjonowania całość⁶⁵. Funkcjonariusze, zwłaszcza ci wykonujący czynności z osadzonymi niebezpiecznymi, powinni być permanentnie szkoleni w stosunkowo szerokim spektrum, by nabywać i pogłębiać pożądane wiadomości⁶⁶, w szczególności na temat zasad realizacji i dokumentowania oględzin ciała osoby żyjącej, jak też o potencjalnych możliwościach późniejszego wykorzystania ich rezultatów, nie tylko w ramach działalności Służby Więziennej, ale też w procesie karnym.

Zapewnienie ciągłego doskonalenia kompetencji poszczególnych członków formacji w powyższym zakresie wymaga istotnej aktywności kierownictwa wszystkich szczebli w inicjowaniu, stosowaniu, współrealizowaniu i zasymilowaniu niezbędnych technik organizacyjnych oraz metodyki⁶⁷ efektywnego, kompleksowego szkolenia funkcjonariuszy, jak też umiejętnego korzystania z władzy, w tym nagradzania⁶⁸, awansowania podwładnych, premiowania poprzez przyznawanie podwyżek⁶⁹ za osiągnięcia na tym konkretnym polu aktywności służbowej. Tym bardziej, że uczestnicy przestępczości, w tym terrorystycznej, czy zorganizowanej nie pozostają na tym polu bierni. Potrafią gromadzić informacje i szkolić się, zarówno w ramach organizacji przestępczych, jak też dzięki ich sympatykom⁷⁰.

Znajomość powyższej problematyki, w zakresie niezbędnym dla efektywnej realizacji kompetencji służbowych przysługujących funkcjonariuszom zobowiązanych do realizacji kontroli osobistej, może skutecznie zapobiegać, chociażby niezamierzonemu uszkodzaniu lub niszczeniu

⁶³ W. Siuda, *Elementy prawa dla ekonomistów*, Wydawnictwo Scriptum, Poznań 1999, s. 71.

⁶⁴ J. Wójcikiewicz, *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2009, s. 22.

⁶⁵ A. Bilikiewicz, *Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2003, s. 20.

⁶⁶ K. Keller, *Skazani „niebezpieczni” a wybrane problemy praktyki penitencjarnej* [w:] E. Pływaczewski (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny, terrorizm w ujęciu praktycznym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005, s. 332.

⁶⁷ Z. Mikołajczak, *Techniki organizatorskie w rozwiązywaniu problemów zarządzania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 306.

⁶⁸ J.A.F. Stoner, R.E. Freeman, D.R. Gilbert JR, *Kierowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999, s. 453.

⁶⁹ R. W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999, s. 494.

⁷⁰ D. Sommerville, *Zamachy bombowe* [w:] B. Zasieczna, A. Zasieczny, A. Sobkowski (red.), *Encyklopedia terroryzmu*, Wyd. Muza S.A., Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2004, s. 219.

śladów kryminalistycznych. Jednocześnie może ułatwić właściwy przebieg ich ujawniania, dokumentowania i zabezpieczania, a następnie skutecznego wykorzystywania w postępowaniu karnym, dyscyplinarnym bądź w ramach innych stosownych procedur, wdrażanych w sytuacjach naruszenia obowiązujących przepisów prawnych, w szczególności w sektorze więziennictwa.

Bibliografia

Publikacje:

- Bilikiewicz A., *Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny*, Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2003.
- Błachut J., Gaberle A., Krajewski K., *Kryminologia*, Arche, Gdańsk 2001.
- Borkowska-Bagińska E., Lesiński B., *Historia Prawa Sądowego. Zarys wykładu*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 2000.
- Ewangelia według Świętego Mateusza 27, 27-29, Biblia Tysiąclecia*, Wydawnictwo Pallottinum, Poznań 2002, s. 1177.
- Gacka B., *Personalizm europejski*, Wydawnictwo Stowarzyszenie Ekosystem – Dziedzictwo Natury, Warszawa 2014.
- Griffin R. W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Grzegorzczak T., Tylman J., *Polskie postępowanie karne*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2003.
- Gutekunst W., *Kryminalistyka. Zarys systematycznego wykładu*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1965.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005.
- Hołyst B., *Kryminalistyka*, LexisNexis Polska Sp. z o.o., Warszawa 2010.
- Hołyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa 2006.
- Jakliński A., Marek Z., *Medycyna sądowa dla prawników*, Kantor Wydawniczy Zakamycze, Zakamycze 1999.
- Janiszewski B., *Humanitaryzm jako zasada sądowego wymiaru kary* [w:] Janiszewski B. (red.), *Nauka wobec współczesnych zagadnień prawa karnego w Polsce. Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Aleksandrowi Tobisowi*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2004.
- Keller K., *Skazani „niebezpieczni” a wybrane problemy praktyki penitencjarnej* [w:] Pływaczewski E. (red.), *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny, terroryzm w ujęciu praktycznym*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005.
- Kerrigan M., *Dzieje tortur od starożytności do dziś*, Bellona S.A., Warszawa 2010–2013.
- Kędzierska G., Betlejewski M., *Ogłędziny* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna. Tom I*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002.
- Kędzierska G., *Prawna i kryminalistyczna wartość protokołu ogłędzin miejsca* [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz (red.), *Kryminalistyka dla prawa. Prawo dla*

- kryminalistyki, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2004.
- Kędzierska G., Betlejewski M., *Ogłędziny* [w:] W. Kędzierski (red.), *Technika kryminalistyczna. Tom I*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji, Szczytno 2002.
- Kończal M., „*Inny podobnie niebezpieczny przedmiot*” w rozumieniu przepisów części szczególnej kodeksu karnego [w:] Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L. (red.), *Broń – problematyka prawna i kryminalistyczna*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2013.
- Kowalewska-Borys E., *Świadek koronny w świetle zasady prawdy materialnej* [w:] Bulsiewicz A., Marek A., Kwiatkowska-Darul V. (red.), *Doctrina multiplex veritas una. Księga Jubileuszowa ofiarowana Profesorowi Mariuszowi Kulickiemu*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004.
- Kozak E., *Komunikacja werbalna i niewerbalna w porozumiewaniu się międzykulturowym*, Kultura i Edukacja 2005, nr 4.
- Książczak L., Stępka L., *Znaczenie ogłędzin miejsca zdarzenia z użyciem broni palnej* [w:] Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L., *Kryminalistyka wobec pomylek sądowych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021.
- Kulicki M., Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Stępka L., *Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia teorii i praktyki śledczo-sądowej*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2009.
- Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., *Ogłędziny miejsca. Teoria i praktyka*, Violetta Kwiatkowska-Wójcikiewicz & Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2011.
- Maj-Osytek M., *Kominikacja niewerbalna. Autoprezentacja. Relacje. Mowa ciała*, Samo Sedno. Edgard, Warszawa 2014.
- Marcinkowski T., *Medycyna sądowa dla prawników*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1993.
- Marek A., Waltoś S., *Podstawy prawa i procesu karnego*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 1999.
- Markiewicz J., *Dowody rzeczowe. Materiały do badań* [w:] Markiewicz J. (red.), *Ekspertyza sądowa*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1981.
- Mazur O., *Kilka refleksji o estetyce penitencjarnej* [w:] Kwiatkowska-Wójcikiewicz V., Krawczyk R., Wilk D. (red.), *Piękno kryminalistyki. Księga jubileuszowa Profesora Józefa Wójcikiewicza*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2023.
- Mika, G. Pleskot P., *Szucha 25. Pierwsze ministerstwo wolnej Polski*, Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej, Warszawa 2022.
- Mikołajczak Z., *Techniki organizatorskie w rozwiązywaniu problemów zarządzania*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Niełaczna M., *Europejski Komitet Zapobiegania Torturom. Między kontrolą a standaryzacją*, Zakład Graficzny UW, Warszawa 2010.

- Olszewski H., Zmierczak M., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, ABEDIK, Poznań 1994.
- Pol J. D., *Spitsbergen i więzienie – „dwa światy” „połączone” izolacją* [w:] J.D. Pol (red.), *Interdyscyplinarnie o człowieku w więzieniu*, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, „Elpil”, Warszawa 2022
- Popielski B., *Nauka o uszkodzeniach ciała* [w:] Popielski B., Kobiela J. (red.), *Medycyna Sądowa*, Państwowy Zakład Wydawnictw Lekarskich, Warszawa 1972.
- Rau Z., *Przestępczość zorganizowana w Polsce i jej zwalczanie*, Kantor Wydawniczy Zakamycze oddział Polskich Wydawnictw Profesjonalnych Sp. z o.o., Zakamycze 2005
- Romański D., *Idea Unii Europejskiej a zasada praworządności* [w:] W. Pływaczewski, G. Kędzierska, P. Bogdański (red.), *Unia Europejska – Wyzwanie dla polskiej Policji*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Szczytno 2003.
- Rozwadowski W., *Prawo rzymskie. Zarys wykładu wraz z wyborem źródeł*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 1992.
- Semków D., Goc M., *Nowoczesny proces dydaktyczny warunkiem prawidłowego wykorzystania kryminalistyki w postępowaniu procesowym* [w:] V. Kwiatkowska-Wójcikiewicz, L. Stępa (red.), *Kryminalistyka wobec pomyłek sądowych*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2021.
- Skorupka J., *Paradygmat współczesnego polskiego procesu karnego – próba ujęcia* [w:] Skorupka J. (red.), *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa Profesora Zofii Świdry*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2009.
- Skrzydło W. (red.), *Polskie prawo konstytucyjne*, Wydawnictwo MORPOL, Lublin 1999.
- Sommerville D., *Zamachy bombowe* [w:] Zasieczna B., Zasieczny A., Sobkowski A. (red.), *Encyklopedia terroryzmu*, Wyd. Muza S.A., Dom Wydawniczy Bellona, Warszawa 2004.
- Siuda W., *Elementy prawa dla ekonomistów*, Wydawnictwo Scriptum, Poznań 1999.
- Stępień T., *Rola świadka w prawie karnym*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2012.
- Stoner J.A.F., Freeman R.E., Gilbert JR D.R., *Kierowanie*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 1999.
- Święcicka P., *Proces Jezusa w świetle prawa rzymskiego. Studium prawnohistoryczne*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2012.
- Sójka-Zielińska K., *Drogi i bezdroża prawa*, Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 2000.
- Waltoś S., *Proces karny. Zarys systemu*, Wydawnictwa Prawnicze PWN, Warszawa 2001.
- Widacki J. (red.), *Kryminalistyka*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2002.
- Wiliński P., *Proces karny w świetle konstytucji*, Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., Warszawa 2011

- Wilk D. (red.), *Kryminalistyka. Przewodnik*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2013.
- Wołowik W., *Język ciała. Pomoc dla pracowników organów ochrony, prawa i porządku*, Wydawnictwo Profesjonalnej Szkoły Biznesu, Kraków 1998.
- Wójcikiewicz J., *Temida nad mikroskopem. Judykatura wobec dowodu naukowego*, Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa – Stowarzyszenie Wyższej Użyteczności „Dom Organizatora”, Toruń 2009.
- Wronkowska S., Ziemiński Z., *Zarys teorii prawa*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 2001.
- Wysocki D., *Opinia biegłego. Czym jest, czym być (nie) powinna?* [w:] Lewandowski B. (red.), *Pozycja biegłego w polskim systemie prawnym*, Instytut na rzecz Kultury Prawnej Ordo Iuris, Drukarnia Know-How, Warszawa 2016.
- Ziemiński Z., *Elementy socjologii*, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Ars boni et aequi w Poznaniu, Poznań 1994.
- Żywucka-Kozłowska E., Juszcza K., *Jakość kontroli w warunkach izolacji penitencjarnej* [w:] Widła T. (red.), *Obszary badawcze współczesnej kryminalistyki*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2011.

Akty prawne:

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997r.*, (tekst jedn. Dz. U. z 1997, Nr 78, poz. 483 z późn. zm.) [w:] A. Rost. (wybór), *Prawo konstytucyjne. Materiały źródłowe dla studentów*, ARP „Promocja 21”, Poznań 1999.
- Powszechna Deklaracja Praw Człowieka https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Deklaracja_Praw_Czlowieka.pdf, dostęp w dniu 15 sierpnia 2023 r. o godz. 9:12.
- Europejska Konwencja Praw Człowieka (Dz.U. z 1993 r., Nr 61, poz. 284), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19930610284/T/D19930284L.pdf> dostęp w dniu 15 sierpnia 2023 r. o godz. 10:00.
- Konwencja w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania (Dz.U. 1989 nr 63 poz. 378), <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19890630378>, dostęp w dniu 15 sierpnia 2023 r. o godz. 10:14, <https://www.gov.pl/web/sprawiedliwosc/konwencja-w-sprawie-zakazu-stosowania-tortur-oraz-innego-okrutnego-niehumanitarnego-lub-ponizajacego-traktowania-albo-karania>, dostęp w dniu 15 sierpnia 2023 r. o godz. 10:17.
- Ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (tekst jedn. Dz.U. z 2023r. poz. 1683).
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 6 lipca 2023 r. w sprawie realizacji działań funkcjonariuszy Służby Więziennej oraz wzoru protokołu z kontroli osobistej, kontroli pobieżnej oraz ze sprawdzania pojazdów lub ich ładunku (Dz.U. z 2023 r. poz. 1522).